

BUNDUKDÂRÎ

(bk. BAYBARS I).

BÜNE

(بونة)

Cezayir'de
tarihi bir liman şehri.

Bugünkü adı Annâbe olan şehir Cezayir'in doğu sahillerinde, denizle İdûğ (إيدوغ) dağları arasındaki ormanlık alanda Fenikeliler tarafından kurulmuştur (m.ö. IX. yüzyıl). Batıların Bone / Bona şeklinde yazdıkları Büne adı, şehrin Bizans dönemindeki ismi olan Hippone'nin Arapçalaşmış şeklidir. Cezayir'in bağımsızlığına kavuşmasından (1962) önce yalnız halk arasında söylenegelen Annâbe adı ise Afrikalı Leon'un bu bölge için kullandığı "bilâdü'l-unnâb" tabirinden de anlaşıldığı üzere çevrede bol yetişen hünnap bitkisinden gelmektedir.

Şehrin kurulduğu ilk yer, bugün üzerinde Saint Augustin Kilisesi'nin bulunduğu tepenin eteklerinde idi. Şehir, gemilerin yanaşmasına uygun olan, batı rüzgârlarından korunmuş limanı sayesinde önem kazandı. Bundan dolayı Fenike ve Kartaca gemileri şehir halkıyla alışverişte bulunmak için sık sık limana gelip gittiler ve böylece Büne Kartacalılar döneminde ticarî ve ziraî bir pazara dönüştü. Daha sonra Numidya Krallığı'nın eline geçen şehir Romalılar zamanında Hippo Regius adını aldı ve imparatorluğun ikiye ayrılmasından sonra Bizans'ın payına düştü. Hristiyanlığın karşı çıktığı Donatizm mezhebinin gelişmesini önlemek için 393, 395, 426 yıllarında burada toplanan dinî konseylerin başkanı Saint Augustin zamanında iktisadî ve kültürel gelişmesini sürdürdü. 431 yılında Vandallar tarafından işgal edildi ve bir müddet başşehir olarak kullanıldı. Iustinianos'un 533'te tekrar Bizans hâkimiyetine soktuğu şehir 697 yılında

Hassân b. Nu'mân kumandasındaki İslâm ordusu tarafından fethedildi.

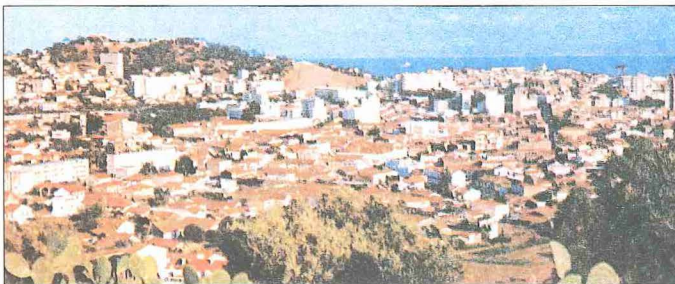
Fetihten sonra müslümanlar buraya yerleşmeye karar verdiklerinde Sîbûz nehrinin yakınında bulunan Roma dönemine ait harabelerin civarını seçtiler; bundan dolayı bazı Arap coğrafyacıları şehirden Medînetü Sîbûz adıyla bahsediler. Sırasıyla Ağlebîler, Fâtımîler, Zîrîler ve Hammâdîler zamanında Kayrevan'a bağlı olarak gelişmesini sürdüren Büne, Zîrîler döneminde Zâvî b. Zîrî'ye iktâ* edilmesinden dolayı Medînetü Zâvî adını aldı. Şehrin bir ticaret limanı olarak gelişmesi ve bu arada korsanlara da yataklık yapması üzerine özellikle XI. yüzyılda denizden gelen Ceneviz ve Norman saldırılarına mâruz kaldı; 1034 yılında yağma ve tahrip edildi. Bunun üzerine, zaten Sîbûz nehrinin sık sık taşması sonucu meydana gelen kumul ve alüvyonların birçok kesimini oturulamaz hale getirdiği şehir, yaklaşık 5 km. ötede-ki savunmaya daha elverişli bir noktaya nakledildi ve 1058'de surların yapımı bitirilen bu yeni yerleşim merkezine Bûnetü'l-hâdis (yeni Büne) denildi. Şehrin ortasında, 1053'te Hippone harabelerinden getirilmiş taş ve sütunlarla inşasına başlanan, harimi yedi bölmeli büyük bir cami yer alır. Büneli tanınmış velî Ebû Mervân'a (ö. 505 / 1111) izâfeten Sîdî Bû Mervân adı verilen cami II. Dünya Savaşı sırasında Fransızlar tarafından askerî hastahane olarak kullanılmış, 1968'de Mısır hükûmetince restore ettirilmiştir.

Büne Ortaçağ'da iktisadî ve kültürel gelişmelere sahne olmuş, ticaret ve sanatın ilerlediği önemli bir merkez haline gelmiştir. Çevresindeki zengin ormanlar ve başta demir olmak üzere bölgedeki madenlerin bolluğu sebebiyle burada Fâtımîler devrinde (909-1171) büyük tersaneler kuruldu, ayrıca liman ticaret gemilerinden başka savaş gemilerinin de demirlediği bir üs konumuna getirildi. Şehir Muvahhidler Devleti'nin (1130-1269) kuruluş döneminde ise Norman-

lar'ın Akdeniz'deki yayılma hareketine karşı geliştirilen donanmanın merkez üssü haline geldi. 1270'te VIII. Haçlı Seferi'nin başarısızlığa uğratılmasında önemli rol oynadı. Muvahhidler'in dağılmasından sonra Tunus'ta hüküm süren Hafsîler'in eline geçti ve bir ara Hafsîler arasındaki mücadelelerden faydalanan Merînîler tarafından işgal edildi (1347, 1397). Daha sonra Hafsîler'e mensup emîrlerden Fazl burayı kurduğu küçük bir emirliğin merkezi yaptı (1358-1360).

İslâm coğrafyacısı İdrîsî şehri ayrıntılı bir şekilde anlatırken ziraat ve maden zenginliklerinden, Ebû Ubeyd el-Bekrî de oradaki büyük tüccar grubunun Endülüs asıllı olduğundan bahseder. Ortaçağ boyunca müslüman ve Avrupalı denizcilerin işlek bir ticaret limanı olan Büne, korsanlığın gelişerek deniz ticaretini söndürmesi üzerine önemini kaybetti ve XV. yüzyılın başlarında 300 hâneli küçük bir yerleşim merkezi haline geldi.

1534'te Hafsî hânedanındaki saltanat çekişmeleri sırasında bir emîrin yardım istemesi üzerine Tunus'la beraber Büne de Barbaros Hayreddin Paşa kumandasındaki Türkler'in eline geçti. Ancak bu fetihten büyük telâşa kapılan Avrupa devletleri ertesi yıl V. Charles kumandasındaki 300 parçalık bir donanma ve İspanya, Papalık, Napoli, Cenova ve Malta kuvvetlerinden oluşan 24.000 kişilik bir ordu ile saldırıya geçtiler. Birleşik güçler, Barbaros'un Cezayir'e çekilmek zorunda kalması üzerine Tunus'u zaptederek büyük bir yağma ve katliamda bulundular. V. Charles, daha önce Barbaros'un önünden Kayrevan'a kaçan Hafsî Sultanı Mevlâ Hasan'ı tekrar tahata çıkardı ve bu arada Büne'yi ondan alarak kalesine 600 kişilik bir garnizon yerleştirdi. V. Charles'in ülkesine dönmelerinden sonra Türkler'le yerli halk kaleyi kuşattılar ve beş yıllık bir direnişten (1535-1540) sonra İspanyollar kaleyi boşaltmak zorunda kaldılar. Bu tarihte Türkler'in eline geçen Büne Osmanlı döneminde Avrupa korsan gemilerine karşı koyan Cezayir donanması için büyük bir deniz üssü oldu ve özellikle Fransızlar'ın burada açtıkları çeşitli kumpanyalarla deniz ticaretindeki eski parlak günlerine kavuştu. Bu durum 1832 yılına kadar devam etti. 1830'da Cezayir'i işgal eden Fransızlar iki yıl sonra da Büne'yi ele geçirdiler ve diğer şehirlerin zaptı için burayı bir üs olarak kullandılar. 1848'de yapılan yeni bir idarî taksimatla da şehir Paris'ten yönetilen, merkeze bağlı bir bucak haline getirildi.

Büne'den
bir görünüş

130 yıl Fransız hâkimiyetinde kalan Büne bağımsızlığın kazanılmasından sonra Annâbe adını aldı ve aynı adı taşıyan ilin merkezi yapıldı. Bugün modern Cezayir'in ağır sanayi merkezi olan 306.525 nüfuslu (1987) şehir aynı zamanda ülkenin üçüncü büyük limanıdır.

Büne'de yetişen İslâm âlimleri arasında, Mâlikî fakihlerinden ve İmam Mâlik'in meşhur *el-Muvatta'*ını şerhedenlerden Ebû Abdülmelik Mervân b. Ali el-Esedî el-Bûnî (ö. 440/1048'den önce), en ünlüsü *Şemsü'l-ma'ârifü'l-kubrâ* adlı astroloji kitabı olan kırk kadar eserini yazarı Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Ali b. Yûsuf el-Bûnî (ö. 622/1225) ve *Fethu'l-bârî fi şerhi ğaribi'l-Buĥârî*'nin müellifi muhaddis Ahmed b. Kâsım et-Temîmî el-Bûnî (ö. 1139/1726) en meşhur olanlarıdır.

BİBLİYOGRAFYA:

el-İstibşâr fî 'acâ'ibi'l-emşâr (nşr. Sa'd Zağlûl Abdülhamîd), Dârülbeyzâ 1985, s. 127; İbn Havkal, *Kitâbü Şüreti'l-arz*, I, 75-86; İdrîsî, *Şifâtü'l-Mağrib*, s. 116-117; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, I, 512; Madame Chollet née Duché, *Bône de 1830 à 1881* (Diplôme d'Etudes supérieures), Alger 1952; *el-Kâmûsü'l-İslâmî*, I, 397; Jamil M. Abu'n-Nasr, *A History of the Maghrib*, London 1980, s. 13, 31, 163, 238, 240, 325; Abdülazîz Benabdullah, *el-Mevsû'atü'l-kubrâ fi şerhi'l-ma'ârifü'l-kubrâ*, IV, 292; Hasan b. Muhammed el-Vezân el-Fâsî, *Vaşfu'l-İftîhiyye* (trc. Muhammed Huccî — Muhammed el-Ahdar), Beyrut 1983, II, 61-62; Ahmed Tefvik el-Medenî, *Kitâbü'l-Cezâ'ir*, Cezayir 1984, s. 223-224; Muhammed el-Urûsî el-Mutvî, *es-Saltanatü'l-Hafsiyye*, Beyrut 1406/1986, s. 61, 169, 554-555; G. Yver, "Bona", *IA*, II, 711-713; G. Marçais, "Al-'Annâba", *EI*² (Fr.), I, 527; P. A. Servier, "Annaba", *EBR*, I, 989.

MUHAMMED RAZÛK

BÛNÎ, Ahmed b. Ali

(Ahmed b. Ali el-Bûnî)

Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Ali

b. Yûsuf el-Kureşî el-Bûnî

(ö. 622/1225)

Sihir ve tılsım konusundaki eserleriyle tanınan âlim.

Cezayir sahilinde Konstantin vilâyetine bağlı Büne kasabasında doğdu. Mısır'da yaşadığı, Kahire'de vefat ettiği ve Karâfe Mezarlığı'na defnedildiği dışında hakkında bilgi yoktur. Mesleme b. Ahmed el-Mecrîdî'den (ö. 398/1008) sonra "garîb ilimler" veya "gayb ilimleri" denilen simya, hurûf, tılsım ve sihir konularında en geniş bilgiye sahip olan müelliflerden biri olan Bûnî'nin bu konuda kaleme aldığı eserlerin sayısı kırktan fazladır. Onun eserleri İslâm âleminde si-

hir, havas* ve muskacılık konusunda en çok başvurulan kaynaklardır. Bu eserlerdeki bilgilerin kaynağı geniş ölçüde Süryânî tesirleriyle ortaya çıkan an'anevî telakkiler, sözlü rivayetler ve daha önce bu konuya dair yazılan çeşitli eserlerdir.

Bûnî'nin garîb ilimler konusundaki esas anlayışı, sayı ve harfler arasındaki anlamlı ve etkili münasebetlerden (vefklerden), bazı geometrik ve girift şekillerden birtakım ruhanî tesirlerin meydana geldiğine, başta Allah'ın isimleri, besmele, Fâtîha ve Âyetü'l-kürsî olmak üzere bazı, süre, âyet ve duaların esrarengiz ve mânevî bir tesire sahip olduklarına, buna dayanılarak maddî âlemde tasarrufta bulunmanın mümkün ve gerekli olduğu iddiasına dayanır. İbn Haldûn'un da işaret ettiği gibi Bûnî harf ve sayılardaki esrarlı münasebetlerin ve bunlardan hâsıl olan mânevî tesirin aklın düşünce gücüyle değil sadece keşf* ve ilâhî yardımla bilineceğine inanır.

Eserleri. Çeşitli kaynaklarda ona izâfe edilen sihir, tılsım ve havasla ilgili eserlerin hepsinin Bûnî'ye ait olduğunu kabul etmek imkânsızdır. Bu eserlerden bazılarının onun kitaplarından kısaltılarak veya bazı bölümleri iktibas edilerek meydana getirildiği söylenebilir. Bu tür eserlerin birbiriyle ve Bûnî'nin *Şemsü'l-ma'ârifü'l-kubrâ* ve diğer eserleriyle olan ilgileri yeni ve geniş çaplı araştırmalara muhtaçtır. Bûnî'nin başlıca eserleri şunlardır: 1. *Şemsü'l-ma'ârifü'l-kubrâ**. Kırk

bölümden meydana gelen eserde sayılar, harfler ve âyetlerle Allah'ın isimlerinin (esmâ-i hüsnâ) özellikleri, tılsımın mahiyeti gibi harf ve vefka ait bilgiler verilmektedir. Birçok defa basılan (I-IV, Kahire 1291 [taşbaskı], 1321; Bombay 1287, 1298) ve kısaca *Şemsü'l-ma'ârif* diye tanınan bu eserini Bûnî *Teyşîrü'l-'avârif fî telhîşî Şemsü'l-ma'ârif* (Kahire 1358) adıyla ihtisar etmiştir. Eser Selahattin Alpay tarafından *Şemsü'l-maârif* (Büyük Bilgiye Güneşi) adıyla Türkçeye tercüme edilmiştir (I-IV, İstanbul 1979). 2. *Le-tâ'ifü'l-işârât fî esrârî'l-hurûfî'l-'ulvîyyât*. İbn Haldûn'un ifadesine göre Bûnî bu eserinde de aynı konuları işlemiştir. 3. *el-Lüma'atü'n-nûrâniyye* (Kahire, ts.). İbn Haldûn'un tertibini dikkate alarak *el-Enmât* (bölümler) adıyla bahsettiği (*Muĥaddime*, III, 1162) bu eserde esmâ-i hüsnâ ve melekler konusunda İsrâiliyat'a yer verildiği Goldziher ve G. Vajda gibi Batılı araştırmacıların bile dikkatini çekmiştir.

Bûnî'nin bunların dışında yayımlanmış diğer eserleri de şunlardır: *Şerhu İsmil-lâhî'l-a'zam* (önceki eserle birlikte basılmıştır, bk. Serkis, I, 608); *Risâletü's-sırrî'l-kerîm fî fazli bismillâhî'r-raĥmanî'r-raĥîm* (Kahire, ts.); *Fethu'l-kerîmî'l-vehhâb fî fezâ'ili'l-besmele* (Kahire, ts.); *Ĥabsü'l-iktidâ ilâ ufki's-sa'ade* (Fas 1317); *ed-Dürrü'l-manzûm fî ilmi'l-efvâk ve'n-nücûm* (Kahire, ts.); Bûnî'nin diğer eserleri için bk. Brockelmann, *GAL*, I, 655-656; *Suppl.*, I, 910-911).

Bûnî'nin
Şemsü'l-
ma'ârifü'l-
kubrâ adlı
eserinin
ilk iki sayfası
(Nuruosmaniye Ktp.,
nr. 2808)